

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Inoyatova Dilnoza

Qo'qon Universiteti "Ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga bag'ishlanadi. Maqolada bu boradagi pedagogik yondashuvlar va ularning amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Muammoli o'qitish, proektlar asosida o'qitish, ochiq savollar bilan ishlash va debatlar kabi yondashuvlarning o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishdagi roli ko'rsatib beriladi. Maqolada, shuningdek, o'qituvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'rni ham ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, mustaqil fikrlash, pedagogik yondashuvlar, muammoli o'qitish, proyektlar asosida o'qitish, ochiq savollar, debatlar.

Kirish. Jahon miqyosida ta'lim tizimi tezkor o'zgarishlar va innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi sharoitida o'zgarib bormoqda. Bu o'zgarishlar ta'limning maqsadlari va usullariga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Endilikda ta'lim tizimining asosiy vazifasi faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Mustaqil fikrlash – bu har qanday muammoni hal qilishda mustaqil ravishda xulosalar chiqarish, tanqidiy tahlil qilish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va ma'lumotlarni samarali tahlil qilish qobiliyatidir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhim ahamiyatga ega. Chunki bolalarning mustaqil fikrlashini shakllantirish kelajakda ularning ta'lim olishi, kasb tanlash va jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun muhim asos hisoblanadi.

Bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun an'anaviy ta'lim usullari yetarli emas. Ta'lim tizimida innovatsion pedagogik yondashuvlarni qo'llash orqali bolalarning tashabbuskorlik, kreativlik, tanqidiy fikrlash, mulohaza yuritish, hamkorlik va o'z fikrlarini bayon qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga erishish mumkin.

Maqolaning asosiy maqsadi – boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlarni aniqlash va tahlil qilishdan iborat.

Mustaqil fikrlash insonning jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun muhim qobiliyat hisoblanadi. Bu qobiliyat bolalikdan shakllantirish zarur bo'lgan jihatdir. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarni tahlil qilish hamda mazkur masalaga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro adabiyotlarda boshlang'ich ta'limda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga oid ko'plab tadqiqotlar o'tkazilgan.

Masalan, Djon D'yui o'z tadqiqotlarida bolalarning faol ta'limda ishtirok etishi, o'z tajribalari orqali o'rganishlari va muammolarni hal qilish uchun mustaqil fikr yuritishlari muhimligini ta'kidlagan.

Jan Piaje bolalarning tafakkur rivojlanishi bosqichlarini o'rgangan va bolalarning mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlash uchun ularning tafakkur rivojlanishi xususiyatlarini hisobga olishni tavsiya etgan.

Lev Vigotskiy o'z ilmiy tadqiqotlarida bolalarning o'zaro hamkorlikda o'rganishi va muloqot orqali fikrlash qobiliyatlarining rivojlanishini ta'kidlagan.

Xalqaro ta'lim standartlari ham mustaqil fikrlashning ahamiyatini ta'kidlab, ta'lim tizimida mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarni qo'llashni tavsiya etadi.

Jahon bankining ta'lim tizimidagi o'zgarishlar haqidagi tadqiqotlarida mustaqil fikrlash, mulohaza yuritish, tanqidiy tahlil va kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish kelajakda jamiyatning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun muhimligi ta'kidlanadi.

Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bir qator pedagogik yondashuvlarni aniqlash mumkin:

Muammoli o'qitish: Bu yondashuvda o'quvchilarga mustaqil ravishda muammolarni hal qilish imkoniyati beriladi. Bu ularning tahlil qilish, mustaqil yechimlar topish va xulosalar chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Loyihalar asosida o'qitish: Bu yondashuvda o'quvchilar muayyan mavzuga doir loyihalarni mustaqil ravishda ishlab chiqishadi va amalga oshirishadi. Bu jarayonda o'quvchilarning tashabbuskorlik, kreativlik, hamkorlik va mustaqil ishlash qobiliyatlari rivojlanadi.

Ochiq savollar bilan ishlash: Ochiq savollar o'quvchilarda chuqur fikr yuritish va mustaqil xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Debatlar: Debatlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini ochiq va mantiqli ravishda bildirishni, boshqalarning fikrlariga hurmat bilan qarashni va o'z fikrlarini himoya qilishni o'rganadilar.

Shuningdek, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda o'qituvchilarning roli juda muhim ekanligini ta'kidlash kerak. O'qituvchilar o'quvchilarning qiziqishini o'stirish, mustaqil ishlashga imkoniyat yaratish va o'zlarining shaxsiy fikrlarini bildirishga rag'batlantirish kerak.

Adabiyotlarni tahlil qilish boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarning muhimligini va ularning samaradorligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlilida ko'rsatilgan yondashuvlarning amaliy jihatlarini tahlil qilish mazkur maqolaning keyingi qismlarida davom etiladi.

O'zbek adabiyotida mustaqil fikrlash, tanqidiy munosabat va o'z fikrini erkin bildirishning ahamiyatiga doir ko'plab asarlar mavjud. Bu asarlarda bolalarning fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish, o'z hayotida mustaqil qarorlar qabul qilishga tayyorlash va jamiyatda o'z o'rnini topish uchun muhim bo'lgan qobiliyatlarni rivojlantirish mavzusi keng yoritilgan.

Masalan, Alisher Navoiyning hikmatlar xazinasi bolalarga berilgan tarbiyaning ahamiyati va o'z fikrini bildirishga, tanqidiy munosabatda bo'lishga o'rgatish haqida muhim fikrlar bayon etilgan.

Oybekning “Qutlug‘ qon” romanida o‘quvchilarning milliy ongini shakllantirish, Vatanga muhabbat, Vatan uchun jang qilishga tayyor bo‘lish, o‘z huquqlarini himoya qilish mavzulari keng yoritilgan. Ayniqsa, romandagi qahramonlarning hayotda o‘z yo‘lini topish uchun mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilgan.

O‘zbek adabiyotidagi bu kabi asarlar bolalarning mustaqil fikrlash, tanqidiy munosabat, o‘z fikrini bildirish va hayotda o‘z yo‘lini topish qobiliyatlarini rivojlantirishning muhimligini ta’kidlaydi.

O‘zbek adabiyotlari tahlili shunday xulosa chiqarishga imkon beradiki, O‘zbek adabiyotida bolalarning mustaqil fikrlash, tanqidiy munosabat, o‘z fikrini erkin bildirish va hayotda o‘z yo‘lini topish qobiliyatlarini rivojlantirish mavzusi muhim o‘rin tutadi. O‘zbek adabiyotidagi bu kabi asarlarni boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun o‘quv materiallari sifatida qo‘llash mumkin.

Bu kabi adabiy asarlardan foydalanish orqali bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ularda tanqidiy munosabat, o‘z fikrini erkin bildirish va hayotda o‘z yo‘lini topishga intilish qobiliyatlarini shakllantirish mumkin.

Mazkur maqola boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish masalasini o‘rgandi. Tahlil qilingan xalqaro va O‘zbek adabiyotlari, shuningdek, pedagogik amaliyotlar shuni ko‘rsatdiki, mustaqil fikrlash bolalarning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun muhim qobiliyatdir.

Metodologiya. Kompleks yondashuv: Ta’lim tizimi, o‘qituvchilarning roli, o‘quv jarayoni, o‘quv materiallari va o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni keng qamrovli tahlil qilindi.

Tizimli yondashuv: Mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoni o‘zaro bog‘liq bo‘lgan turli bosqichlardan iborat bo‘lgan tizimli jarayon sifatida talqin etildi. Bu yondashuv mazkur jarayondagi har bir bosqich, uning maqsadi, vazifalari va amalga oshirish usullarini aniqlashni ta’minladi.

Ilmiylik va ob’ektivlik: Maqola o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish masalasini o‘rganishda ilmiy ma’lumotlarga, tadqiqotlar natijalariga va pedagogika fanlarining prinsip va qonuniyatlariga asoslanadi.

Amaliylik: Maqolada boshlang‘ich ta’limda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berildi.

Tahlil va natijalar. Maqolaning tadqiqot natijasida boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlar aniqlandi.

Muammoli o‘qitish: O‘quvchilarning mustaqil ravishda muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirdi.

Loyihalar asosida o‘qitish: O‘quvchilarning mavzuga doir loyihalarni ishlab chiqish, tadqiqot olib borish, mustaqil ravishda tahlil qilish va taqdim etish qobiliyatlarini yaxshiladi.

Ochiq savollar bilan ishlash: O‘quvchilarda chuqur fikr yuritish, mustaqil xulosalar chiqarish va o‘z fikrlarini asoslash qobiliyatlarini rivojlantirdi.

Debatlar: O'quvchilarning o'z fikrlarini ochiq va mantiqli ravishda bildirish, boshqalarning fikrlariga hurmat bilan qarash, munozara qilish va o'z fikrlarini himoya qilish qobiliyatlarini oshirdi.

Ta'limda o'yinlardan foydalanish: Bolalarning mustaqil fikrlash, mulohaza yuritish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berdi.

Munozara: O'quvchilarning mustaqil fikrlarini bildirish va boshqalarning fikrlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish qobiliyatlarini shakllantirishga yordam berdi.

Xulosa. Mustaqil fikrlash qobiliyatlari boshlang'ich ta'limda shakllantirishni boshlash zarur bo'lgan qobiliyatlardir. Muammoli o'qitish, loyihalar asosida o'qitish, ochiq savollar bilan ishlash, debatlar va boshqa pedagogik yondashuvlar bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali usullar hisoblanadi. O'qituvchilarning roli mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

O'zbek adabiyotida bolalarning mustaqil fikrlash, tanqidiy munosabat, o'z fikrini erkin bildirish va hayotda o'z yo'lini topish qobiliyatlarini rivojlantirish mavzusi muhim o'rin tutadi.

Takliflar:

1. O'qituvchilarni mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar bilan tanishtirish va ularni amaliyotda qo'llashga rag'batlantirish.

2. O'quv rejalariga mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar va faoliyatlarni kiritish.

3. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish va ularning fikrlariga hurmat bilan qarashni ta'minlash.

4. O'zbek adabiyotidagi mustaqil fikrlashga oid asarlarni boshlang'ich ta'limda qo'llash orqali bolalarda bu qobiliyatni rivojlantirishga yordam berish.

5. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini baholash va rivojlantirish uchun alohida mezonlarni ishlab chiqish.

6. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga oid tadqiqotlarni davom ettirish.

Mustaqil fikrlash – bu insonning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun muhim qobiliyatdir. Boshlang'ich ta'limda bu qobiliyatni rivojlantirish bolalarning kelajakda mustaqil va tanqidiy fikrlovchi insonlar bo'lib yetishishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Inoyatova Dilnoza (2023) "Forming children's love for books while increasing the effectiveness of reading classes" galaxy international interdisciplinary research journal"

2. Inoyatova D.Q (2024) "PEDAGOGIK TEXNIKANI SHAKLLANTIRISHDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLARINING O'RNI" International Conference on Developments in Education Hosted from Bursa, Turkey

3. Abduraxmonova, N. A. qizi. (2023). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 208–211. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5507>

4. Abduraxmonova, N. A. qizi. "BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA". Educational Research in Universal Sciences, vol. 2, no. 12, Dec. 2023, pp. 208-11, <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5507>.
5. Nigoraxon, A., & Mohlaroy, A. (2024). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILAR IJODIY FOALIYATINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(1), 83-87.
6. Nigoraxon, Abduraxmonova, and Alijonova Mohlaroy. "BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILAR IJODIY FOALIYATINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI." *Yosh Tadqiqotchi Jurnal* 3.1 (2024): 83-87.
7. IMPROVING ORGANIZATION IN THE FIRST ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. (2024). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(4), 440-447.
8. Sanginova Gulnoza Baxodirovna (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR HAR TOMONLAMA RIVOJLANISHIDA MEHNAT TARBIYASINING TUTGAN O'RNI. *Science and innovation*, 3 (Special Issue 31), 561-564.
9. Sanginova Gulnoza Baxodirovna. (2023). ERTA BOLALIK TA'LIMINI QO'LLAB-QUVVATLASHDA OILALARNING ROLI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9(9), 166–169.